

Mikołaj Brenk

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

mikolaj@amu.edu.pl

 0000-0001-6576-7163

„Wiadomości Społeczne”. Geneza oraz profil ideowo-programowy poznańskiego czasopisma dla opiekunów społecznych z okresu międzywojennego

“Wiadomości Społeczne”: The Origins and Ideological-Programmatic Profile of a Poznań Periodical for Social Welfare Workers in the Interwar Period

Abstract: The article examines the circumstances surrounding the establishment and the ideological profile of “Wiadomości Społeczne” (“Social News”), the official journal of the Department of Social Welfare of the Municipal Board in Poznań, first published in January 1939. This bimonthly periodical formed part of a broader process of the institutionalization and professionalization of social welfare in interwar Poland. Within this context emerged the concept of producing a dedicated professional journal, primarily instructional and informational in character. Its principal aim was to support a group of nearly four hundred social welfare workers in Poznań in their daily practice by providing practical guidance, examples of good practice, and knowledge concerning legal and administrative matters. An important function of the periodical was also to facilitate the exchange of experiences and to foster a shared professional identity grounded in specific values and an ethos of social service. The content published in “Wiadomości Społeczne” covered several main areas: legal issues related to social welfare, information on the activities of welfare institutions in Poznań, overviews of solutions applied in other parts of the country, popular-scientific articles addressing social problems, ideologically oriented texts, as well as current organizational communications. The contributors included both municipal officials and practitioners of social work, as well as specialists from various fields—among them social activists, educators, sociologists, and representatives of church-affiliated charitable organizations. Despite ambitious plans for development and the involvement of leading contributors, the journal had a short lifespan: it was published only from January to July 1939, with just four issues released, and its further activity was interrupted by the outbreak of the Second World War. Despite its brief existence, “Wiadomości Społeczne” constitutes an important example of a modern, local-government instrument supporting the professionalization of social welfare and the integration of communities engaged in assisting those in need.

Keywords: „Wiadomości Społeczne” – social welfare – social work – interwar period – Poznań – interwar press

Słowa kluczowe: „Wiadomości Społeczne” – opieka społeczna – praca socjalna – okres międzywojenny – Poznań – czasopiśmiennictwo międzywojenne

Wstęp

Czasopisma specjalistyczne odgrywały istotną rolę w kształtowaniu nowoczesnych form działania administracji publicznej i służb społecznych w okresie międzywojennym. Jednym z nich były „Wiadomości Społeczne” – dwumiesięcznik wydawany w Poznaniu z myślą o opiekunach społecznych i urzędnikach zajmujących się pomocą potrzebującym, który łączył funkcje informacyjne, edukacyjne i integracyjne. Koncepcja tego tytułu była inicjatywą samorządu miasta Poznania. Jego powstanie wpisywało się w szerszy, ogólnokrajowy, proces profesjonalizacji działań opiekuńczych oraz porządkowania ich podstaw prawnych i organizacyjnych. Na łamach tego periodyku publikowano zarówno analizy przepisów, jak i materiały o charakterze praktycznym oraz refleksyjnym. Czasopismo stanowiło również forum wymiany doświadczeń pomiędzy przedstawicielami administracji a praktykami pracy społecznej. Dzięki temu przyczyniało się do ujednoczenia sposobów działania oraz budowania wspólnego języka opisu i rozwiązywania problemów społecznych.

Celem artykułu jest próba rekonstrukcji procesu organizacyjnego związanego z powstaniem pisma – od inicjatywy urzędników miejskich, przez decyzje administracyjne i wybór tytułu, po skład redakcji i kwestie techniczne wydawania. Ukazano również dobór formuły czasopisma jako oficjalnego organu samorządu, ukierunkowanego na praktyczne potrzeby opiekunów społecznych w Poznaniu. Podstawą przeprowadzonych badań była analiza zachowanych materiałów archiwalnych z okresu przygotowań do powołania czasopisma oraz dystrybucji pierwszego numeru. Wykorzystane zostały także inne materiały źródłowe, m.in. wydane numery pisma, akty prawne dotyczące omawianych zagadnień, które odniesiono do szerszego kontekstu rozwoju opieki społecznej w Polsce okresu międzywojennego.

Opieka społeczna w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Powołanie do życia w Poznaniu czasopisma „Wiadomości Społeczne” łączy się z dynamicznym procesem profesjonalizacji opieki społecznej w okresie II Rzeczypospolitej. U progu odzyskania niepodległości w 1918 r. opie-

ka społeczna była silnie zróżnicowana ze względu na dziedzictwo zaborów, a jej ciężar spoczywał głównie na organizacjach filantropijnych i Kościele. Działania te miały charakter doraźny, brakowało jednolitego ustawodawstwa, standardów pracy oraz wykwalifikowanych kadr, co znacząco ograniczało skuteczność pomocy¹. Przełomem było uchwalenie w 1923 r. ustawy o opiece społecznej², która po raz pierwszy w historii Polski wprowadziła zasadę, że opieka społeczna stanowi obowiązek państwa i samorządu. Akt ten uporządkował kompetencje administracyjne, określił zakres świadczeń oraz zdefiniował grupy uprawnione do pomocy, co oznaczało przejście od działalności dobroczynnej do świadomej polityki publicznej – realizowanej przede wszystkim na gruncie lokalnym (gminnym)³. W ślad za regulacjami prawnymi zaczęły powstawać struktury administracyjne – zwłaszcza miejskie wydziały opieki społecznej – które przejmowały organizację i koordynację działań pomocowych. Równolegle rozwijał się proces tworzenia profesjonalnych kadr. Zaczęto organizować kursy i szkoły przygotowujące do pracy z rodzinami i osobami wymagającymi wsparcia⁴, co doprowadziło do wyłonienia się nowej kategorii zawodowej – opiekunów społecznych.

Powolywanie opiekunów społecznych na poziomie gmin stanowiło bezpośrednią konsekwencję regulacji prawnych wprowadzonych na mocy rozporządzenia o opiekunach społecznych z 1928 r.⁵ wraz z towarzyszącymi mu aktami wykonawczymi. Procedura ich ustanawiania miała charakter formalny i była realizowana przez radę gminy (bądź miasta), która dokonywała wyboru na trzyletnią kadencję spośród osób stale zamieszkujących dany obszar oraz posiadających bierne prawo wyborcze. Zakres kompetencji i obowiązków opiekuna społecznego obejmował w szczególności: inicjowanie oraz współdziałanie z organami gminnymi w zakresie realizacji zadań z obszaru opieki społecznej; nadzór nad zapewnieniem pomocy osobom jej wymagającym w granicach obowiązujących przepisów; prowadzenie – zarówno z własnej

1 K. Chaczko, „Polska w soczewce”. Ewolucja i modernizacja systemu opieki/pomocy społecznej w perspektywie instytucjonalnej, „Rocznik Administracji Publicznej” 2016, t. 2, s. 353–355.

2 Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej, Dz. U. 1923 nr 92 poz. 726.

3 Zob. M. Brenk, *Minęło 90 lat od uchwalenia Ustawy o opiece społecznej w Polsce*, „Praca Socjalna” 2014, nr 1.

4 Dwie najważniejsze placówki to kształcące na poziomie wyższym: Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie oraz Wyższe Katolickie Studium Społeczne w Poznaniu. Zob. W. Wyrobkowska-Pawłowska, *Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej*, [w:] *Kształcenie pracowników socjalnych*, pod red. E. Leś, J. Rosnera, Warszawa 1991; M. Brenk, *Wyższe Katolickie Studium Społeczne. Zapomniana poznańska uczelnia*, Poznań 2025.

5 *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej*, Dz. U. 1928 nr 29, poz. 267.

inicjatywy, jak i na wniosek zarządu gminy – analiz sytuacji osobistej i majątkowej osób korzystających z pomocy lub o nią się ubiegających w celu ustalenia ich uprawnień oraz adekwatnego zakresu wsparcia; udzielanie doraźnej pomocy w sytuacjach nagłych ze środków przewidzianych przez gminę; przekazywanie organom gminnym spostrzeżeń i wniosków oraz sporządzanie co najmniej corocznych sprawozdań dla gminnej komisji opieki społecznej; a także wykonywanie innych czynności powierzonych na podstawie odrębnych regulacji prawnych.

Opiekunowie społeczni nie stanowili profesjonalnej kadry administracji publicznej, lecz funkcjonowali jako osoby obdarzone zaufaniem społecznym, realizujące w imieniu gminy powierzone im zadania z zakresu opieki społecznej. Wykonywanie tych obowiązków nie wiązało się z uzyskiwaniem wynagrodzenia⁶, wiązało się jednak z określonymi atrybutami prestiżowymi oraz uprawnieniami o charakterze formalnym. Do najważniejszych należały: prawo do noszenia odznaki identyfikującej pełnioną funkcję, objęcie ochroną prawną przewidzianą dla urzędników państwowych, możliwość uzyskania zwrotu kosztów poniesionych w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, a także uprawnienie do bezpośredniego współdziałania z organami policji państwowej przy realizacji zadań dotyczących osób objętych opieką społeczną.

Geneza i przygotowania do powołania czasopisma

Stworzenie odrębnego, specjalistycznego czasopisma dla nowo utworzonej grupy zawodowej, jaką byli pracujący wolontaryjnie opiekunowie społeczni, mogło być postrzegane jako działanie na wyrost. Z perspektywy międzywojennego Poznania sytuacja przedstawiała się jednak inaczej niż w pozostałych częściach kraju. W Wielkopolsce tradycja tzw. opiekunów ubogich, angażujących się we wspieranie potrzebujących w miejscu zamieszkania, sięgała jeszcze czasów pruskich. Stąd wprowadzona przez akty prawne konieczność powołania opiekunów społecznych została sprawnie wdrożona w życie na bazie dotychczasowych rozwiązań. Dane statystyczne wskazują, iż w 1937 r. w Poznaniu działało 399 opiekunów społecznych⁷, co przekładało się na efektywną diagnozę potrzeb i koordynację niesionej pomocy, a rozwiązanie to było uznawane za wzorcowe dla pozostałych miast w Polsce.

6 D. Zalewski, *Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji*, Warszawa 2005, s. 82.

7 T. Starzonek, Notatka służbowa dot. dwumiesięcznika dla opiekunów społecznych miasta stołecznego Poznania, Poznań 19 IX 1938 r., Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta Miasta Poznania, sygn. 4167 (dalej APP), k. 105.

Z drugiej strony wydatki na kwestie związane z opieką społeczną, w tym na wydawanie branżowego periodyku, nie były priorytetem wobec innych zadań samorządu, dlatego potrzebne były dodatkowe argumenty, które mogłyby przekonać władze zwierzchnie do sfinansowania takiego przedsięwzięcia. Okazały się nimi zalecenia polustracyjne wojewody poznańskiego z 22 VI 1938 r. Zwrócono w nich uwagę na konieczność systematycznego szkolenia opiekunów społecznych w zakresie zagadnień dotyczących wykonywanej przez nich pracy oraz upowszechniania literatury branżowej w tym środowisku. Dotychczasowe działania na rzecz podnoszenia ich kompetencji zawodowych nie miały charakteru edukacji ustawicznej, co w przypadku tej profesji było szczególnie pożądane. Brak systematycznych, planowych szkoleń był kompensowany doraźnym instruowaniem w konkretnych sytuacjach zawodowych, poprzez kadrę wyższego szczebla⁸. Odbывały się również spotkania integracyjne o charakterze szkoleniowym – na przykład w styczniu 1938 r. zorganizowano kurs tygodniowy pod nazwą „wieczorów informacyjno-dyskusyjnych”. Ponadto do dyspozycji opiekunów Wydział Opieki Społecznej zakupił kilkadziesiąt egzemplarzy *Podręcznika dla referentów opieki społecznej województwa poznańskiego i pomorskiego* opracowany przez Stanisława Barteckiego⁹.

Pojawiały się również wątpliwości co do zasadności powoływania nowego periodyku, gdyż kwestie szeroko rozumianej opieki społecznej były już poruszane na łamach kilku czasopism, które – poprzez ich prenumeratę – mogłyby posłużyć doszkalaniam kadr w stolicy Wielkopolski. Jednakże – jak argumentowano – ich zawartość nie odpowiadała potrzebom poznańskich opiekunów społecznych. Wskazywano wówczas szczególnie na wychodzący w stolicy miesięcznik „Opiekun Społeczny”¹⁰ jako nieodpowiedni, gdyż działalność warszawskich opiekunów społecznych była zorganizowana odmiennie niż w Poznaniu i na podstawie innych przepisów prawnych. Ponadto warszawscy opiekunowie społeczni rozpoczęli działalność dopiero w 1935 r.¹¹, co sprawiało, że z perspektywy stolicy Wielkopolski, której służby miały wypracowane długie tradycje w tym zakresie, instytucja ta była dopiero w fazie tworzenia i zdobywania pierwszych doświadczeń. Nie rozpatrywano natomiast możliwości wykorzystania wydawanego w Poznaniu przez środowiska katolickie dwumiesięcznika „Ruch Charytatywny”, którego profil tematyczny obejmo-

8 Tamże, k. 103.

9 S. Bartecki, *Podręcznik dla referentów opieki społecznej województwa poznańskiego i pomorskiego*, Poznań 1937.

10 „Opiekun Społeczny. Miesięcznik poświęcony zagadnieniom służby społecznej w stolicy” był wydawany przez Zarząd Miejski m. st. Warszawy od października 1936 r.

11 Zob. J. Starzewski, *Pierwszy rok działalności Opiekunów Społecznych w Stolicy*, „Opiekun Społeczny” 1936, nr 1, s. 7–10.

wał przede wszystkim kwestie związane z organizacją i funkcjonowaniem ruchu dobroczynnego, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym¹². Co prawda na jego łamach było miejsce na wymianę doświadczeń praktycznych oraz zamieszczano informacje dotyczące bieżących zagadnień z zakresu instytucjonalnych form opieki społecznej, jednakże władzom miejskich struktur opiekuńczych chodziło o wydawnictwo o bardziej formalnym charakterze, służące wdrażaniu nowych metod pracy społecznej.

Postulowano, by w przygotowywanym czasopiśmie poruszane były zagadnienia z zakresu prawa opieki społecznej dotyczące pracy opiekunów oraz publikowane bieżące instrukcje i okólniki. Dwumiesięcznik miałby służyć także koordynacji działań opiekuńczych oraz opiniowaniu i wymianie poglądów pomiędzy władzami nadzorującymi opiekę społeczną w mieście a pracującymi społecznie kadrami opieki społecznej¹³.

Formalne działania zmierzające do powołania czasopisma rozpoczęto we wrześniu 1938 r. i przebiegały one bardzo sprawnie. Wówczas naczelnik Wydziału Opieki Społecznej Tomir Starzonek przedstawił tymczasowemu wiceprezydentowi Poznania Zygmuntowi Zaleskiemu koncepcję dwumiesięcznika, którą zaaprobował, zalecając dalsze procedowanie w strukturach urzędu¹⁴. Następnie 13 X 1938 r. komisja magistratu dla spraw opieki społecznej podjęła uchwałę, aby z początkiem kolejnego roku zorganizować pismo branżowe dla opiekunów społecznych miasta Poznania¹⁵, a 25 października została ona przyjęta przez magistrat¹⁶. Przeznaczono na ten cel budżet w wysokości 2000 zł, mający zabezpieczyć środki na cały kolejny rok, czyli na wydanie sześciu numerów. Z tej kwoty planowano opłacić również honoraria dla niektórych autorów artykułów (np. sędziów), a także uatrakcyjnić stronę wizualną czasopisma poprzez umieszczenie fotografii i innych załączników graficznych¹⁷.

12 Czasopismo wydawały: Związek Towarzystw Dobroczynności „Caritas” oraz Rady Wyższe Kongregacji św. Wincentego a Paulo (męskich i żeńskich), ukazywało się w Poznaniu w latach 1917–1939, z przerwą obejmującą lata 1919–1925. Do roku 1930 funkcjonowało pod tytułem „Przewodnik Miłosierdzia”. Zob. A. Skreczko, *Problematyka wychowania w okresie międzywojennym na podstawie artykułów w „Ruchu Charytatywnym” w latach 1931–39*, „Studia Teologiczne” 1996, nr 14, s. 209–220.

13 T. Starzonek, Notatka służbowa..., k. 104–105.

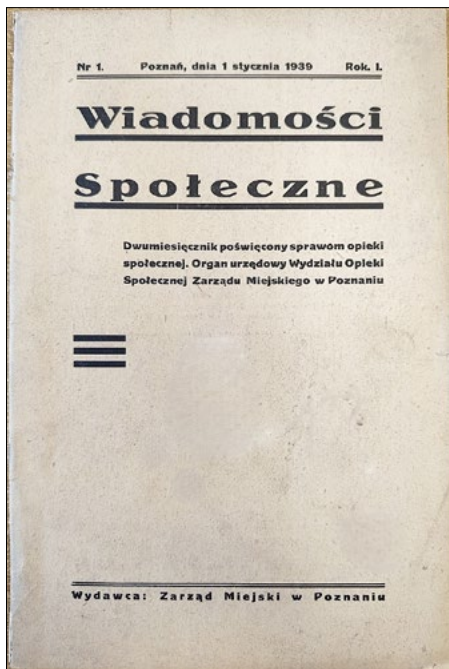
14 Notatka służbowa ze spotkania T. Starzonka z wiceprezydentem Poznania Z. Zaleskim, Poznań 19 IX 1938 r., APP, k. 103.

15 Korespondencja naczelnika wydziału opieki społecznej T. Starzonka do naczelnika XIV wydziału [?] Szczurkiewicza w sprawie czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań, 20 X 1938 r., APP, k. 99–101.

16 Odpis uchwały Magistratu z dnia 25 X 1938 r. w sprawie wydawania dwumiesięcznika dla opiekunów społecznych, APP, k. 109.

17 T. Starzonek, Notatka służbowa..., k. 105.

Okładka pierwszego numeru „Wiadomości Społecznych” (zbiory autora)

Wśród rozważanych tytułów przygotowywanego pisma znalazły się: „Orędownik Społeczny”, „Poradnik Społeczny”, „Wiadomości Społeczne”, „Służba Społeczna”, „Przewodnik Społeczny”, „Pomoc Społeczna”. Komitet redakcyjny wskazywał jako najodpowiedniejsze „Wiadomości Społeczne” oraz „Pomoc Społeczna” wraz z podtytułem: „Organ Urzędowy Zarządu Miejskiego w Poznaniu Wydziału Opieki Społecznej. Dwumiesięcznik poświęcony sprawom opieki społecznej”. Pytany o opinię w sprawie tytułu wiceprezydent Zaleski wskazał na „Wiadomości Społeczne”. Z racji tego, że wówczas tytuł taki nie był jeszcze wykorzystany¹⁸, 23 grudnia 1938 r. zgłoszono nowe czasopismo do Starostwa Grodzkiego Poznańskiego¹⁹.

Redaktorem „Wiadomości Społecznych” mianowano Witolda Karpowicza, asystenta miejskiego. Ponadto z zachowanej dokumentacji archiwalnej wynika, iż oprócz niego w skład komitetu redakcyjnego wchodził: przewod-

18 Warto nadmienić, iż w latach 1930–1931 czasopismo o takim tytule było wydawane przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, a jego redaktorką była Melania Bornstein-Lychowska. Periodyk ten miał szeroki profil ekspercko-programowy z zakresu polityki społecznej.

19 Zgłoszenia zamiaru wydawania czasopisma „Wiadomości Społeczne”, Poznań 23 XII 1938, k. 123; Potwierdzenie zgłoszenia zamiaru wydawania czasopisma, Poznań 30 XII 1938 r., APP, k. 122.

niczący komitetu redakcyjnego T. Starzonek, będący jednocześnie kierownikiem Wydziału Opieki Społecznej oraz referendarz miejski dr Bronisław Wietrzychowski²⁰, który był wówczas również redaktorem wydawanego przez magistrat „Orędownika Poznańskiego”²¹. Kluczowe decyzje dotyczące periodyku wymagały akceptacji Z. Zaleskiego. Po porównaniu ofert, druk czasopisma powierzono poznańskiej firmie Leona Misiaka, z którą 13 stycznia podpisano umowę. Wynika z niej, że w 1939 r. zaplanowano wydanie sześciu numerów przy sporym nakładzie (wycenę przygotowano dla 700 oraz 1000 egzemplarzy)²².

Profil czasopisma

Nowy periodyk ukazał się z datą 1 I 1939 r. i pełnym tytułem: „Wiadomości Społeczne. Dwumiesięcznik poświęcony sprawom opieki społecznej. Organ urzędowy Wydziału Opieki Społecznej Zarządu Miejskiego w Poznaniu”. W stopce jako wydawcę podano Zarząd Miejski w Poznaniu, biuro redakcji i administracji mieściło się w Poznaniu przy ulicy Grunwaldzkiej 22. Objętość pierwszego numeru wynosiła 36 stron. Planowano udostępnić czasopismo możliwie dużej liczbie odbiorców, m.in. poprzez niski koszt sprzedaży, w wysokości 30 groszy za egzemplarz (dla porównania – 16-stronicowy dziennik „Kurier Poznański” kosztował 20 groszy). Objętość kolejnych numerów zaplanowano na jeden arkusz wydawniczy (16 stron), jednakże wszystkie cztery numery, które się ukazały, były podwójne.

W lutym rozpoczęto promocję nowego tytułu prasowego, wysyłając pierwszy numer do potencjalnych odbiorców w celu zachęcenia ich do dalszej prenumeraty. Adresatami były instytucje centralne (np. Biblioteka Sejmu i Senatu), także lokalne organy opieki społecznej w całym województwie poznańskim oraz organizacje społeczne zajmujące się dobroczynnością²³.

W słowie wstępnym do pierwszego numeru Zygmunt Zaleski podkreślał, że periodyk jest wydawany z myślą o opiekunach społecznych działających na terenie miasta Poznania, choć z racji podobnych warunków organizacyj-

20 Sprawozdanie z konferencji komitetu redakcyjnego czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań 1 XII 1938 r., APP, k. 119.

21 „Orędownik Zarządu Stołecznego Miasta Poznania” wychodził od 1930 r., był dziennikiem urzędowym miasta, w którym publikowano m.in. uchwały i rozporządzenia magistratu, zarządzenia prezydenta miasta, ogłoszenia administracyjne, informacje o przetargach, podatkach, opłatach i inne komunikaty dla mieszkańców.

22 Zlecenie na druk czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań 13 I 1939 r., APP, k. 125.

23 Korespondencja Biblioteki Sejmu i Senatu z redakcją „Wiadomości Społecznych”, Warszawa 15 IV 1939 r., APP, k. 145.

nych będzie mógł służyć również organom opieki społecznej w zachodniej Polsce (na obszarach byłego zaboru pruskiego). Pisał:

Uciążliwa a zaszczytna praca opiekunów społecznych zasługuje z jednej strony na powszechne uznanie, z drugiej jednak strony musi się opierać na najlepszych doświadczeniach i radach, zbieranych na całej płaszczyźnie opieki społecznej. Te rady praktyczne, w codziennej pracy potrzebne, zbierać będzie pismo nasze, aby pracę opiekuńczą ułatwiać, usprawniać i na najlepszym utrzymywać poziomie. Życzymy pismu naszemu, aby zaskarbiło sobie wdzięczność i uznanie naszych działaczy społeczno-charytatywnych i przyczyniło się do ulżenia doli ludzi biednych (...) ²⁴.

Na kolejnych stronach opublikowano artykuł programowy, w którym T. Starzonek nakreślił profil powstającego dwumiesięcznika. Jako jeden z zasadniczych celów wskazał umożliwienie opiekunom społecznym systematycznego poznawania obowiązujących przepisów prawnych, szczególnie tych o bezpośrednim znaczeniu praktycznym. Istotnym zadaniem periodyku miało być także przeciwdziałanie zjawisku indywidualnej i wybiórczej interpretacji norm prawnych. Redaktorzy czasopisma stawiali sobie również za cel doskonalenie praktyki urzędniczej i terenowej opiekunów społecznych poprzez prezentowanie studiów przypadków, analiz oraz rekomendacji opartych na doświadczeniu i badaniach naukowych. W warstwie ideowej pismo miało zachęcać do wspólnego sposobu myślenia, opartego na tych samych zasadach i wartościach. Jednocześnie zakładano poszanowanie indywidualności wśród opiekunów. Periodyk miał stanowić forum wymiany doświadczeń oraz refleksji praktycznej i teoretycznej. Zakładano możliwość publikowania artykułów przez samych opiekunów społecznych, zwłaszcza tych posiadających wieloletnie doświadczenie lub specjalistyczną wiedzę ²⁵.

W życzeniach dla czytelników nowo powstałego czasopisma T. Starzonek pisał:

Niechaj Wiadomości Społeczne przyczynią się, ażeby opiekunowie społeczni w stolicy zachodnich ziem Państwa Polskiego trwali na jednym z pierwszych miejsc w rzeszy polskich opiekunów społecznych a innych wzwyz podciągali dla dobra sprawy. Oczywiście nie będą Wiadomości Społeczne jedynym sposobem wymiany myśli pomiędzy Zarządem Miejskim a opiekunami społecznymi, nie będą jedyną więzią, którą złączeni, wspólny trud codzienny ofiarowywać będziemy nadal – jak od lat – braciom naszym ubogim i bezrobotnym ²⁶.

24 Z. Zaleski, *Słowo wstępne*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1, s. 1–2.

25 T. Starzonek, *Zadania Wiadomości Społecznych*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1, s. 3.

26 Tamże, s. 4.

Periodyk ukazywał się systematycznie co dwa miesiące, łącznie wydano cztery numery. Ostatni wydrukowano z datą 1 VII 1939 r., kolejny był zaplanowany na 1 września, z powodu wybuchu wojny nie ukazał się. Analiza wszystkich wydanych numerów czasopisma wskazuje na realizację założonych przez redakcję celów. Chociaż w poszczególnych numerach nie wyodrębniano konsekwentnie działów, to możemy podzielić publikowane treści na sześć kategorii:

1. **Kwestie legislacyjne.** Na łamach pisma omawiano obowiązujące akty prawne regulujące funkcjonowanie opieki społecznej. Przywoływano konkretne ustawy oraz rozporządzenia, wyjaśniając ich znaczenie dla codziennej praktyki opiekunów. Teksty miały charakter objaśniający – interpretowano przepisy, wskazywano ich praktyczne zastosowanie, a także zwracano uwagę na najczęstsze błędy w ich rozumieniu. Dzięki temu czytelnicy mogli lepiej orientować się w systemie prawnym i stosować go w sposób bardziej jednolity i zgodny z założeniami administracji publicznej.
2. **Bieżące informacje o opiece społecznej w Poznaniu.** Prezentowano dane statystyczne dotyczące funkcjonowania opieki społecznej w stolicy Wielkopolski. Publikowano informacje o liczbie osób objętych pomocą, skali udzielanych świadczeń, a także o strukturze wydatków. Dane te służyły dokumentowaniu działalności oraz umożliwiały analizę skuteczności podejmowanych działań i identyfikację najważniejszych problemów społecznych w mieście.
3. **Informacje o opiece społecznej w Polsce.** Obok perspektywy lokalnej przedstawiano również szerszy kontekst ogólnokrajowy. Artykuły informowały o organizacji opieki społecznej w innych regionach Polski, zmianach systemowych oraz nowych praktykach wprowadzanych na szczeblu państwowym. Dzięki temu czytelnicy mogli porównywać praktyki poznańskie z rozwiązaniami stosowanymi w innych częściach kraju oraz czerpać inspirację do ulepszania własnej pracy.
4. **Artykuły popularnonaukowe dotyczące problemów społecznych.** Istotną część pisma stanowiły artykuły poświęcone aktualnym problemom społecznym, takim jak ubóstwo, bezrobocie, bezdomność czy sytuacja rodzin wymagających wsparcia. Materiały te przedstawiały zjawiska w sposób przystępny, często odwołując się do badań i obserwacji praktycznych. Ich celem było poszerzanie wiedzy opiekunów oraz uwrażliwianie ich na złożoność problemów, z którymi mieli do czynienia.
5. **Teksty o charakterze ideowym.** Publikowano również artykuły, które odnosiły się do wartości i celów pracy społecznej. Autorzy podejmowali refleksję nad rolą opiekuna społecznego, znaczeniem służby publicz-

nej, etycznymi podstawami udzielania pomocy oraz pobudkami religijnymi. Artykuły takie miały wzmacniać poczucie misji oraz budować wspólne rozumienie zasad, którymi powinni kierować się pracownicy opieki społecznej.

6. **Informacje organizacyjne dotyczące opiekunów społecznych z Poznania.** Relacjonowano bieżące wydarzenia związane z działalnością miejscowych placówek opieki społecznej, informowano o nowych inicjatywach i projektach. Prezentowano również osiągnięcia – zarówno instytucji, jak i poszczególnych opiekunów społecznych. Służyło to budowaniu poczucia wspólnoty oraz motywowaniu do dalszej pracy.

Zachowana dokumentacja archiwalna, dotycząca zasadniczo okresu powoływania pisma, pokazuje ambitne plany redakcji w kwestii pozyskania regularnych autorów publikujących teksty w kolejnych numerach periodyku. Wśród osób, z którymi korespondowano w sprawie współpracy byli czołowi polscy przedstawiciele myśli pedagogicznej i opiekuńczej, m.in. Józef Czesław Babicki, Wanda Szuman, Stefania Posadzowa, Jerzy Gutsche²⁷. Działania te okazały się skuteczne. Pod artykułami publikowanymi w „Wiadomościach Społecznych” podpisywali się eksperci w swoich dziedzinach. Wśród autorów tekstów dotyczących kwestii prawnych i organizacyjnych znaleźli się przede wszystkim członkowie redakcji będący urzędnikami miejskimi, posiadającymi dostęp do bieżących danych i materiałów zarówno lokalnych, jak i tych ogólnopolskich, które urząd otrzymywał z ministerstwa. Wśród nich byli wspomniani wcześniej: Z. Zaleski, T. Starzonek i W. Karpowicz.

Problematyka opieki nad dziećmi była przedstawiana przez specjalistki zajmujące się tą dziedziną zawodowo. Autorkami tekstów były m.in. Wacława Marzantowiczówna, sekretarz Wojewódzkiego Komitetu Pomocy Polskiej Młodzieży Akademickiej w Poznaniu²⁸ oraz Stefania Marciszewska-Posadzowa²⁹, referentka wydziału wychowania przedszkolnego w poznańskim Kuratorium Okręgu Szkolnego³⁰. Z kolei zagadnienia związane z porzucaniem dzieci nieślubnych poruszyła W. Szuman³¹, wówczas kierowniczka Katolickiego In-

27 Korespondencja w sprawie współpracy z czasopismem „Wiadomości Społeczne” [1938–1939], APP, k. 150–152, 162, 167.

28 W. Marzantowiczówna, *Akcja letnia dla dzieci i młodzieży*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3, s. 69–74.

29 Zob. M. Wiśniewska, *Stefania Marianna Marciszewska-Posadzowa (1874–1955)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, pod red. R. Łatki, Warszawa 2022, s. 198–201.

30 S. Posadzowa, *Opieka nad dziećmi w ochronkach*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2, s. 61–63.

31 M. Brenk, *Działalność organizacyjna i dydaktyczna Wandy Szuman w Katolickiej Szkole Społecznej w Poznaniu (1927–1939)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2024, nr 1, s. 180–181.

stytutu Wychowawczego w Poznaniu, wykładająca także na Wyższym Katolickim Studium Społecznym w Poznaniu³². Natomiast dyrektor tegoż Studium, ks. Edward Kozłowski³³, przybliżał czytelnikom wiedzę z zakresu katolickiej nauki społecznej³⁴. Perspektywę naukową uzupełniały analizy socjologiczne, które prezentował m.in. Witalis Talejko³⁵, uczeń Floriana Znanickiego. Podjmował on zagadnienie poradnictwa zawodowego, ukazując je w szerszym kontekście społecznym i badawczym³⁶.

Na łamach periodyku nie zabrakło miejsca dla osób pracujących bezpośrednio wśród potrzebujących. Szczególną rolę odgrywał tu ks. Józef Jasiński³⁷, który kierował wówczas Oddziałem Okręgowym „Caritas” w Poznaniu, był też działaczem Miejskiego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, Towarzystwa „Przystań” oraz udzielał się w patronacie nad więźniami³⁸.

Na stronach „Wiadomości Społecznych” znalazło się również miejsce na podziękowania dla opiekunów społecznych za ich „ofiarną służbę”. Prezentowano dobre praktyki, np. wskazano za wzór wieloletniego opiekuna społecznego Wacława Komornickiego, który corocznie z własnych funduszy przygotowywał ponad sto paczek i rozdawał ubogim w ramach upominku świątecznego³⁹. Zamieszczano także nekrologi, w których przybliżano sylwetki zmarłych opiekunów społecznych, skupiając się na ich zasługach w pracy na rzecz potrzebujących.

Zawartość „Wiadomości Społecznych”, tj. rodzaje publikowanych w nich treści, w znacznym stopniu przypominała profil warszawskiego „Opiekuna Społecznego”. Koordynatorzy poznańskich struktur opieki społecznej mogli korzystać z doświadczeń stolicy, choć brak bezpośrednich wzmianek źródłowych potwierdzających takie powiązanie. Zbieżność tematyczna, dobór autorów, objętość oraz staranność edytorska wskazują jednak na podobny model

32 W. Szuman, *O matce nieślubnej. Ratować dziecko przed jego własną matką, czy wychowywać je przez jego matkę*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2, s. 63–65.

33 Zob. M. Brenk, *Ks. Edward Kozłowski (1888–1940) – działacz społeczny, dyrektor Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2022, nr 1, s. 213–234.

34 E. Kozłowski, *Problemy polityki społecznej i opieki społecznej u Piusa XI*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2, s. 35–38

35 Zob. Z. Dulczewski, *Okres „poznański” w życiu Floriana Znanickiego*, [w:] *60 lat socjologii poznańskiej*, pod red. A. Kwileckiego, Poznań 1981, s. 72–73.

36 W. Talejko, *Poradnictwo zawodowe jako ważny czynnik opieki społecznej nad młodzieżą*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3, s. 74–79.

37 Zob. L. Wilczyński, *Proboszcz górczyński ks. Józef Jasiński (1907–1985)*, „Kronika Miasta Poznania” 2002, nr 1, s. 253–257.

38 J. Jasiński, *Świetlice dla młodzieży bezrobotnej*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3, s. 80–83.

39 *Ofiarność opiekuna społecznego p. Wacława Komornickiego*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1, s. 32.

redakcyjny i zbliżone standardy pracy wydawniczej. Warszawski periodyk ukazywał się regularnie, liczył przeciętnie około 30–50 stron i zawierał ilustracje. Teksty w nim publikowane – podobnie jak w czasopiśmie poznańskim – były adresowane do pracowników opieki społecznej na poziomie gminnym (miejskim) oraz do działaczy społecznych. Miały one charakter informacyjny, legislacyjny, instruktażowy, naukowy oraz publicystyczny. Pojawiały się również numery tematyczne, np. numer 8 z 1938 r. poświęcony był XIII sesji Międzynarodowego Stowarzyszenia Opieki nad Dzieckiem, która odbyła się we Frankfurcie nad Menem w czerwcu 1938 r.⁴⁰

Z kolei „Ruch Charytatywny”, wydawany w Poznaniu przez Związek Towarzystw Dobroczynności „Caritas”, reprezentował katolicki nurt działalności dobroczynnej. Publikował materiały dotyczące inicjatyw z całego kraju, prezentował działalność poszczególnych stowarzyszeń lokalnych, a także teksty o charakterze instruktażowym i sprawozdawczym; zasadniczo nie eksponował aktywności poszczególnych osób, co czyniło go czasopismem odmiennym niż „Wiadomości Społeczne”.

Podsumowanie

„Wiadomości Społeczne” były specjalistycznym dwumiesięcznikiem, który pełnił funkcje instruktażowe, informacyjne i integracyjne dla funkcjonujących w Poznaniu struktur opieki społecznej, których aktywnym przejawem była grupa blisko czterystu opiekunów, działających w oparciu o lokalne tradycje jeszcze z okresu zaborów. Analiza treści czterech wydanych numerów pokazuje, że czasopismo realizowało szeroki zakres funkcji: od wykładni przepisów prawnych i prezentacji danych statystycznych, przez omawianie problemów społecznych i publikację tekstów ideowych, po komunikację wewnętrzną środowiska. Pismo stanowiło forum wymiany doświadczeń oraz narzędzie ujednoczenia praktyki działania. W jego tworzeniu uczestniczyli zarówno urzędnicy, jak i praktycy oraz specjaliści z różnych dziedzin nauk społecznych i prawnych, co nadawało mu charakter interdyscyplinarny.

Mimo krótkiego okresu ukazywania się – przerwanego wybuchem II wojny światowej – „Wiadomości Społeczne” były istotnym elementem lokalnej polityki społecznej. Stanowiły przykład świadomego dążenia do podniesienia jakości pracy opiekuńczej, integracji środowiska oraz wprowadzenia bardziej nowoczesnych, uporządkowanych metod działania w obszarze pomocy społecznej na poziomie samorządowym.

40 J. Starczewski, *Sprawozdanie z XIII Sesji Międzynarodowego Stowarzyszenia Opieki nad Dzieckiem*, „Opiekun Społeczny” 1938, nr 8, s. 2–27.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta Miasta Poznania, sygn. 4167:

Korespondencja Biblioteki Sejmu i Senatu z redakcją „Wiadomości Społecznych”, Warszawa 15 IV 1939 r., k. 145.

Korespondencja naczelnika wydziału opieki społecznej T. Starzonka do naczelnika XIV wydziału [?] Szczurkiewicza w sprawie czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań, 20 X 1938 r., k. 99–101.

Korespondencja w sprawie współpracy z czasopismem „Wiadomości Społeczne” [1938–1939], k. 150–152, 162, 167.

Notatka służbowa ze spotkania T. Starzonka z wiceprezydentem Poznania Z. Zaleskim, Poznań 19 IX 1938 r., k. 103.

Odpis uchwały Magistratu z dnia 25 X 1938 r. w sprawie wydawania dwumiesięcznika dla opiekunów społecznych, k. 109.

Potwierdzenie zgłoszenia zamiaru wydawania czasopisma, Poznań 30 XII 1938 r., k. 122. Sprawozdanie z konferencji komitetu redakcyjnego czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań 1 XII 1938 r., k. 119.

T. Starzonek, Notatka służbowa dot. dwumiesięcznika dla opiekunów społecznych miasta stołecznego Poznania, Poznań 19 IX 1938 r., k. 104–105.

Zgłoszenia zamiaru wydawania czasopisma „Wiadomości Społeczne”, Poznań 23 XII 1938, k. 123.

Zlecenie na druk czasopisma dla opiekunów społecznych, Poznań 13 I 1939 r., k. 125.

Bartecki S., *Podręcznik dla referentów opieki społecznej województwa poznańskiego i pomorskiego*, Poznań 1937.

Jasiński J., *Świetlice dla młodzieży bezrobotnej*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3.

Kozłowski E., *Problemy polityki społecznej i opieki społecznej u Piusa XI*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2.

Marzantowiczówna W., *Akcja letnia dla dzieci i młodzieży*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3.

Ofiarność opiekuna społecznego p. Wacława Komornickiego, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1.

Posadzowa S., *Opieka nad dziećmi w ochronkach*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej, Dz. U. 1928 nr 29, poz. 267.

Starczewski J., *Pierwszy rok działalności Opiekunów Społecznych w Stolicy*, „Opiekun Społeczny” 1936, nr 1.

Starczewski J., *Sprawozdanie z XIII Sesji Międzynarodowego Stowarzyszenia Opieki nad Dzieckiem*, „Opiekun Społeczny” 1938, nr 8.

- Starzonek T., *Zadania Wiadomości Społecznych*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1.
- Szuman W., *O matce nieślubnej. Ratować dziecko przed jego własną matką, czy wychowywać je przez jego matkę*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 2.
- Talejko W., *Poradnictwo zawodowe jako ważny czynnik opieki społecznej nad młodzieżą*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 3.
- Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej*, Dz. U. 1923 nr 92 poz. 726.
- Zaleski Z., *Słowo wstępne*, „Wiadomości Społeczne” 1939, nr 1.

Opracowania

- Brenk M., *Działalność organizacyjna i dydaktyczna Wandy Szuman w Katolickiej Szkole Społecznej w Poznaniu (1927–1939)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2024, nr 1.
- Brenk M., *Ks. Edward Kozłowski (1888–1940) – działacz społeczny, dyrektor Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2022, nr 1.
- Brenk M., *Minęło 90 lat od uchwalenia Ustawy o opiece społecznej w Polsce*, „Praca Socjalna” 2014, nr 1.
- Brenk M., *Wyższe Katolickie Studium Społeczne. Zapomniana poznańska uczelnia*, Poznań 2025.
- Chaczko K., *„Polska w soczewce”. Ewolucja i modernizacja systemu opieki/pomocy społecznej w perspektywie instytucjonalnej*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2016, t. 2.
- Dulczewski Z., *Okres „poznański” w życiu Floriana Znanińskiego*, [w:] *60 lat socjologii poznańskiej*, pod red. A. Kwileckiego, Poznań 1981.
- Skreczko A., *Problematyka wychowania w okresie międzywojennym na podstawie artykułów w „Ruchu Charytatywnym” w latach 1931–39*, „Studia Teologiczne” 1996, nr 14.
- Wilczyński L., *Proboszcz górczyński ks. Józef Jasiński (1907–1985)*, „Kronika Miasta Poznania” 2002, nr 1.
- Wiśniewska M., *Stefania Marianna Marciszewska-Posadzowa (1874–1955)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, pod red. R. Łatki, Warszawa 2022.
- Wyrobkova-Pawłowska W., *Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej*, [w:] *Kształcenie pracowników socjalnych*, pod red. E. Leś, J. Rosnera, Warszawa 1991.
- Zalewski D., *Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji*, Warszawa 2005.

